

האיש שראה לפני כולם: פרידה מהאמן דב אור-נר

האמן הקונספטואלי דב אור-נר, שמת בגיל 97, הפך את דמותו של היטלר לאלטר אגו "כדרך להתמודד עם פחדים"

דב אור-נר בסטודיו שלו בקיבוץ חצור. ניסה לקדם את השלום דרך הפעולה האמנותית צילום: אילן אסייג

נעמה ריבה
26 במרץ 2024

<https://www.haaretz.co.il/gallery/art/2024-03-26/ty-article-magazine/.premium/0000018e-7a34-d96c-af9f-7ef5e3ab0000>

דב אור-נר, שמת אתמול בגיל 97, היה אמן רב תחומי בעל חשיבה פורצת דרך. עד שנותיו האחרונות הוא היה פעיל, עבד בסטודיו שלו בקיבוץ חצור ורכב על אופניים. אור-נר מת בבית אבות בנס ציונה שאליו עבר שבועיים לפני מותו בעקבות הידרדרות במצבו. עבודתו הוצגה בפעם האחרונה בתערוכת מחווה קבוצתית לאמני הדרום שעלתה בחודש שעבר בבית ציוני אמריקה בתל אביב.

הוא נולד בפריז ב-1927 בשם ברנרד ארנר. בזמן שהוריו, וולף ופאני, נרצחו בשואה, הוא הוסתר במנזר וניצל. ב-1952 עלה לארץ עם גרעין של השומר הצעיר והתגייס לצבא. שנתיים אחר כך, תוך כדי שירותו הצבאי, הוא פרסם לראשונה ציורים בעיתון "במחנה". [נחום גוטמן](#) נתקל בהם, התלהב ושלח למערכת מכתב מלא שבחים. לאחר השחרור אור-נר עבר לקיבוץ חצור, שם הכיר את שושנה שהפכה לאשתו (היא מתה ב-2013). הוא קיבל צריף לצורכי עבודתו האמנותית ותפקד כ"צייר קיבוץ".

דב אור-נר, הדפס מתוך הסדרה "ידידתי, קורונה", 2020 צילום: אילן אסייג

דב אור-נר, הדפס מתוך הסדרה "ידידתי, קורונה", 2020 צילום: אילן אסייג

אור-נר היה אוטוידידקט. למעט לימודי אמנות אצל רודי להמן בגבעתיים, הוא התפתח באופן עצמאי יחד עם אמנים ואוצרים שפגש לאורך הדרך. החל משנות ה-70 הוא היה פעיל בשדה האמנות הקונספטואלית ונחשב לאחד ממייסדי הסגנון בישראל. כיוצר הצליח לבסס דרך חשיבה חדשה המחברת בין אמנות, חברה ודמוקרטיה. רוב הפעולות של אור-נר מופיעות בספר עב כרס "פעולות בפלנטה הקרובה 1970–2070", שפורסם ב-2014 בהוצאת הקיבוץ המאוחד, שכתבה וערכה האוצרת [טלי תמיר](#). השנה העתידית לא היתה טעות, אלא חלק מחזון אמנותי להמשיך וליצור.

"הוא היה מקור השראה לקבוצה של אמנים וחוקרים שראו בו התגלמות של מחשבה רדיקלית, נאמנה לעצמה. את הפעולות שבחר לבצע מימש באופן מוחלט, בלי לחשב אם יתקבלו או לא"

האוצרת טלי תמיר

עבודותיו המשמעותיות הראשונות היו חלק מפרויקט אמנותי-מיתולוגי "מצר-מסר" מ-1972 לצד אמנים כמו [משה גרשוני](#), [מיכה אולמן](#) ו**אביטל גבע**. במסגרת הפרויקט הוקמו מיצבים והוצגו מיצגים באזור קיבוץ מצר והכפר הערבי מייסר. פרויקט הדגל של אור-נר, "מוזיאון המוזיאונים", היה סדרה של פעולות. ב-1978 הוא סייר באזור הדרום עם "מוזיאון השלום הנייד" — משאית מהקיבוץ שלו, טעונה בחומרי כתיבה, ציור, שולחנות וספסלים. יחד עם מתנדבים מהקיבוץ הוא עבר בין מקומות שונים וניסה לדובב את תושבי הדרום להביע מחשבות ורעיונות בנושא השלום.

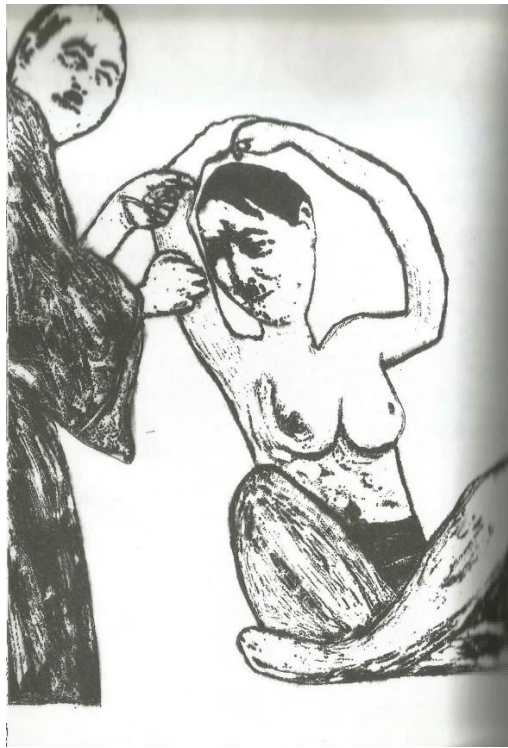
פעולה נוספת בהקשר של רעיונותיו האוטופיים היא "**כלוב השלום**", שאותה ביצע פעמיים: בפעם הראשונה ב-1978 בפינת הרחובות דיזנגוף-גורדון בתל אביב, ושנתיים אחר כך במוזיאון ישראל. אור-נר כלא עצמו בתוך כלוב ברזל כמטאפורה לשלום הכלוא במחסומי התודעה. בראיון ל"שדמות" ב-1982 הוא אמר שלמרות פעולותיו הנמרצות לקידום השלום, הוא לא מאמין שלאמנות יש כוח להניע תהליכים משמעותיים. "האמנות פועלת בעיקר במישור המחשבתי ולא המציאותי-ממשי. לכן יש לראות באמנות הפוליטית, למשל, ניסיון לבדיקת מצבים מסוימים וביטוי לעמדה כלפי החברה."

"הייתי ילד ופתאום שמעתי נביחות. חשבתי שזה כלב או חיה מסוכנת מאוד. בהמשך התברר לי שזה היה אחד הנאומים של היטלר. הקול התפתח בתוכי עד שהקאתי אותו והוא נהפך לציורים"

דב אור-נר

דב אור-נר, "בד הנרוא", 2010

דב אור-נר, "בד הנרוא", 2010

דמותו של היטלר החלה להופיע בעבודותיו במאה ה-21. הפעם הראשונה היתה בתערוכה משותפת עם האמנית החיפאית ג'וזיאן ונונו תחת השם "ג'סלין פקס" שאצרה [גליה בראור](#) והוצגה במוזיאון עין חרוד בשנת 2000 ושוב ב-2004. אור-נר הציג מיצבים שכללו דיוקנאות של דמויות בולטות מן המאה ה-20: היצ'קוק, מרסל דושאן, לארה קרופט וכן, גם היטלר. הוא חזר להיטלר ב-2006, בתערוכת יחיד בגלריה 24 בתל אביב, שבה הציג כמאה דמויות בוטות ביותר של הרודן, בין היתר כשהוא חושף את איבר מינו. אז גם השתמש לראשונה בכותרת "ידידי, היטלר."

[בראיון שערכתי עימו בשנת 2020](#), אור-נר הסביר מדוע ההתעסקות בהיטלר נולדה אצלו יותר מ-50 שנה לאחר השואה. "היטלר זה סיפור שהתחיל ב-1939 לפני שצרפת נכבשה. הייתי ילד, בבית של ההורים, ופתאום שמעתי נביחות", סיפר בסטודיו שלו בחצור. "חשבת שזה כלב או חיה מסוכנת מאוד. נבהלתי ולא ידעתי מה זה. הקול של הנביחה נכנס ממש לתוכי והרגשתי אותו פיזית. בהמשך התברר לי שזה היה אחד הנאומים של היטלר. הקול הזה, הרגשתי אותו כל השנים בפנים. קשה לי להסביר איך הוא התעורר. הוא התפתח בתוכי עד שכנראה הקאתי אותו והוא נהפך לציורים."

דב אור-נר, מתוך התערוכה "דבאורנרעבודותחדשות", 2023 צילום: אנטון סברדלוב

דב אור-נר, מתוך התערוכה "דבאורנרעבודותחדשות", 2023 צילום: אנטון סברדלוב

דמותו של היטלר כאלטר אגו של אור-נר התפתחה לדמות של בד רנרוא (היפוך שמו של האמן, שגם זהותו מתהפכת לנבל דמוי היטלר), שאותה החתים על ספר אמן שנשא את שמה ויצא ב-2010. בספר יש כמאה רישומי זירוקס וייצוגים של עבודות וידיאו, שבהם דמותו של היטלר מופיעה כתולעת, כערימה של מתאבקים, כגופות או כאישה עירומה. ב-2015 אור-נר הציג עם האמן [גיל יפמן](#) תערוכה בשם "השמלה השלישית" בקיבוץ יד מרדכי. כשהוא לובש את דמותו של בד רנרוא המחופש להיטלר, אור-נר הצטלם עם יפמן, שבעצמו התחפש ל"פנלופה", דמות אישה שחורה, לבושה שמלת נסיכות ועוטה על ראשה שן זהב ענקית. ב-2018 הציג עם יפמן במוזיאון תל אביב את התערוכה "[קיבוץ בוכנוולד](#)" ושנתיים אחר כך תלה על מחולה בקיבוץ המשמשת כמחסן הדפס בגודל 2.30 על 5.60 מטרים. [ההדפס נשאר שם יומיים בלבד](#) מכיוון שחלק מחברי הקיבוץ נרתעו מהצגת דמותו של היטלר במקום כה מרכזי.

"לא הצלחתי להתנגד לו", אמר אור-נר בראיון, כשהוא מתכוון להיטלר. "אני חי איתו. הדרך היחידה לחיות איתו היא להפוך אותו לידיד, זו הדרך שלי להתמודד עם פחדים. אני מודע לזה שאנשים מתייחסים לכך ברתיעה, אבל אני חייב להיות נאמן לביטוי העצמי שלי ולמה שאני חושב וחש."

דב אור-נר, הדפס מתוך הסדרה "ידידתי, קורונה", 2020 צילום: גיל אור-נר

רצינות תהומית

יפמן, שזעיר מאור־נר ביותר מ-50 שנה, מספר שהוא נתקל בו לראשונה ב-2014 וביקש את מספר הטלפון שלו מהאוצרת תמיר. "הוכיח בסנורים ולגמרי התהפנטתי והתאהבתי. חשתי בליבי שכך אני רוצה לעשות אמנות. כשהתקשרתי אליו הוא אמר: 'אני יודע בדיוק מי אתה, חיכיתי לטלפון ממך'. קצת הצטמררתי מהתרגשות, ונסעתי לבקר אותו. ביצירה שלו יש רצינות תהומית, היפר רגישות ומחשבה עמוקה על כל פרט, חופש פעולה ופראות ילדית. משהו בעבודות מוקפד ומדויק אבל גם מאוד נושלוטי, הן מבחינת נושאים והן מבחינת התוכן. לא ניתן לצפות את הצעד הבא. קשה להאמין שהוא כבר לא איתנו, ועבורי זו רק אשליה שהוא נפרד מעלינו; הוא ממשיך להופיע ולתקשר בצורות ואופנים שונים."

"כשהתקשרתי אליו הוא אמר: 'אני יודע בדיוק מי אתה, חיכיתי לטלפון ממך'. הצטמררתי מהתרגשות. ביצירה שלו יש רצינות תהומית, היפר רגישות ומחשבה עמוקה על כל פרט, חופש פעולה ופראות ילדית"

האמן גיל יפמן

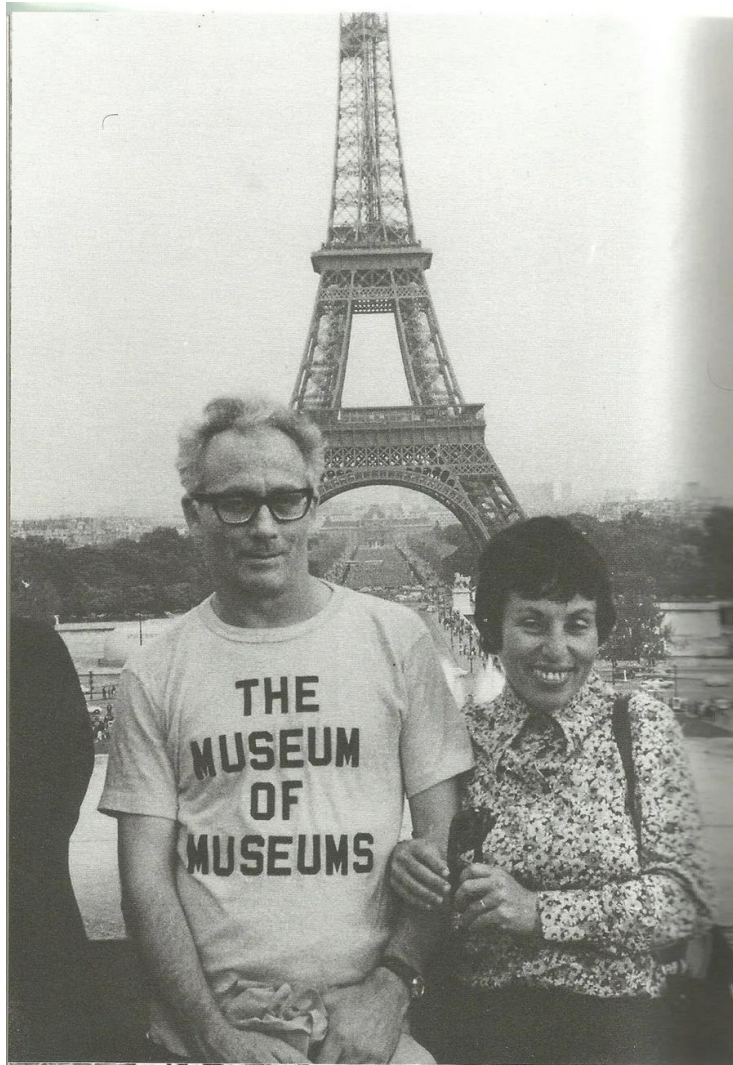
בזמן הקורונה יצר אור־נר עשרות הדפסים חדשים בהשפעת המגיפה. לדמות בהדפסים העניק את השם "ידידי, קורונה" — כהמשך ל"ידידי, היטלר". לפי אור־נר הקורונה היא אישה, דמות סקסית עם שפתיים בולטות ופתיינית. אור־נר הרכיב אותה מחלקים שגזר. בכמה גרסאות יש לה גוף מדושן, לעתים הוא שותל לצד פניה דמות שעוטה שמלת מלמלה ופנינים או בגד מינימליסטי. לפעמים פניה נצבעים בצהוב, לפעמים הוא מותיר אותה חסרת צבע, ובמקרים אחרים היא משוכפלת. היא גם לבושה וגם עירומה. מקור ההשראה של אור־נר לדמות הקורונה היתה ונוס מווילנדרוף, הצלמית הפרה-היסטורית המפורסמת שגודלה 11 סנטימטרים ומפוסלת בצורה של אישה דשנה.

דב אור־נר, מהסדרה "ידידי, היטלר", 2006
צילום: jpg.553612

בשנה שעברה חברי **קבוצת "סלה-מנקה"** אצרו בבית הנסן בירושלים את תערוכת היחיד האחרונה של אור נר, "דבאורנרעבודותחדשות", שכללה בין היתר את הסדרה "מלון המצורעות", שיצר ב-2023. לקראת התערוכה הוא שלח מכתבים לבעלי בתי מלון בירושלים בבקשה להציב בהם העתקים של יצירות שנעשו על ידי אמנים שונים בהשראת הפסל הקאנוני "נמרוד" של יצחק דנציגר. בתערוכה הוצבה מכונת צילום שבה כל אחד ואחת יכלו להדפיס העתק של עבודה של אור-נר ולקחת הביתה. אור-נר שיתף פעולה במסגרת התערוכה עם בן משפחתו איתן חביב. יחד השניים תיעדו את קולות מכונת הזירוקס שבה יצר אור-נר את העבודות לתערוכה והקולות הפכו ליצירת סאונד שליוותה אותה.

חברת הקבוצה לאה מאואס מספרת ש"לעבוד עם דב, זה היה לעבוד עם חופש אינסופי. אולי כי היה לו חזון ברור שכלל שיתוף פעולה עם אחרים, אולי כי הקשבנו לו והוא הקשיב לנו בצורה כנה ופתוחה, אולי כי אהבנו אותו, את השיחות איתו ואת העבודות שלו, החדשות כמו הישנות. דב היה צעיר וגמיש ברוחו ובמחשבתו יותר מכל אמן אחר שאיתו עבדנו."

דב אור-נר עם אשתו שושנה בפריז, 1985
צילום: jpg.552521

טלי תמיר אומרת שאור-נר "היה מקור השראה לקבוצה מיוחדת של אמנים צעירים וחוקרים שראו בו התגלמות של מחשבה רדיקלית, נאמנה לעצמה, מרעננת, מחדשת תמיד. הוא לא הציב קו מפריד בין אמנות לחיים, ואת הפעולות שבחר לבצע מימש באופן מוחלט, בלי להסס, בלי לחשב אם יתקבלו או לא, אם יהיה קהל או לא, אם יכתבו עליהן או לא. הפעולה האמנותית הייתה ישות בפני עצמה ולעצמה, צו שלם שהתקיים ללא סייג. הוא היה האמן העתידי ביותר שהבין לפני מכולם לאן הדברים הולכים, ידע לקרוא את המפה האקולוגית והמדעית, ויחד עם זאת מעולם לא היה ברשותו מחשב ואת כל רעיונותיו ניסח בכתב ידו, עם עיפרון על נייר."

אור-נר השאיר אחריו שני ילדים, נכדים ונינים. הלווייתו תיערך בקיבוץ חצור מחר (רביעי) בשעה 16:00.